

Література

1. Шаров О. Глобалізація валютної системи / О. Шаров // Журнал європейської економіки. – ТНЕУ: Том 6 (№ 4). Грудень 2007. – С. 450.
2. Кулішов В.В. Мікро-макроекономіка: підруч. / В.В. Кулішов. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 488 с.
3. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: навч. посіб. / В.В. Кулішов. – Львів: Магнолія плюс, 2006. – 208 с.
4. Супрун А.А. Страховий менеджмент: навч. посіб. / А.А. Супрун, Н.В. Супрун. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 301 с.

311:336.012.23

*Момотюк Л.Є., к.е.н., доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ У СТАТИСТИЦІ ФІНАНСІВ

В Україні в умовах ринкової економіки значно зростає потреба в сучасній та якісній макроекономічній інформації. Така інформація необхідна для розробки заходів по удосконаленню функціонування бюджетної системи, підвищенню якості управління державними та місцевими фінансами, формуванню грошово-кредитної та валютної політики, зміцненню фінансової стабільності, урегулюванню стану платіжного балансу тощо. Для характеристики економіки в усьому світі використовується Система національних рахунків (СНР). Використання СНР дає можливість отримувати достовірну, докладну, аналітично орієнтовану інформацію, необхідну для макроекономічного аналізу та прогнозування.

У СНР відображено розвиток економіки на різних стадіях процесу відтворення, показано рух товарів і послуг, а також стан виробництва та напрями використання ВВП. Виступаючи складною системою взаємопов'язаних показників, які забезпечують узгоджений та узагальнений опис усієї економічної діяльності, СНР включає рахунки виробництва, утворення, розподілу та перерозподілу доходів, їх використання з метою споживання. Кожному рахунку відповідає певний макроекономічний показник – ВВП, наявний національний дохід, національне заощадження та нагромадження. Заключним макроекономічним показником є «Чисте національне кредитування / запозичення (ЧК / ЧЗ)». У розвинених країнах сукупність рахунків СНР та відповідних макроекономічних показників вважається основним інструментом, який широко використовують для розробки макроекономічної та грошово-кредитної політики держави. В рамках СНР фінансові показники охоплюють усі фінансові запаси та потоки між усіма секторами економіки та іншим світом. Для аналізу фінансів особливе значення мають рахунки нагромадження (рахунок капіталу, фінансовий рахунок) та дані про фінансові потоки. Звіти про фінансові потоки дають деталізоване уявлення про фінансові активи і пасиви між секторами економіки, а також про фінансові потоки між цими секторами та нерезидентами, які відображаються по фінансовому рахунку.

Проблемам створення, розвитку та функціонування СНР присвячені праці вітчизняних вчених та практиків: Герасименка С.С., Головка В.А., Моторина Р.М., Нікітіної І.М. та інших. Однак зазначені автори в більшій мірі досліджували теоретичні засади функціонування СНР та її ролі в економіці держави.

Метою статті є здійснення статистичного аналізу фінансової системи за допомогою СНР.

Перш за все, для аналізу фінансів використовується рахунок операцій з капіталом, який складається за секторами: нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, сектору загального державного управління та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства. В рахунку операцій з капіталом відображається використання різних видів інвестицій в нефінансові активи – основні та оборотні. Таке інвестування змінює вартість основного капіталу, запасів матеріальних оборотних коштів, різних цінностей, що дозволяє отримати показник чистого кредитування (тобто здатність інституційного сектора до фінансування) або чистого запозичення (обсяг коштів, які потрібно отримати від інших одиниць). Показник чисте кредитування / чисте запозичення є важливою характеристикою фінансово-економічного стану країни, оскільки він показує обсяг ресурсів, які держава надає іншому світу або навпаки отримує від іншого світу [1, с. 80-81].

Якщо проаналізувати показники рахунку капіталу в 2010-2011 роках, то можна зробити висновок, що в цілому Україна є позичальником, показник чистого запозичення складає в 2010 р. 791 млн.грн., в 2011 р. 60830 млн.грн. у зв'язку з цим проаналізуємо основні компоненти рахунку капіталу за інституційними секторами економіки (табл.1).

Аналіз рахунку капіталу, млн. грн.

Операції та балансуєчі статті	2010 р.						2011 р.					
	Нефі- нансові корпо- рації	Фінан- сові корпо- рації	Сектор загаль- ного держав- ного управ- ління	Дома- шні госпо- дарства	Неко- мерц. органі- зації, що обслу- гову-ють дом. госпо- дарства	Уся еконо- міка	Нефі- нансові корпо- рації	Фінан- сові корпо- рації	Сектор загаль- ного держав- ного управ- ління	Дома- шні госпо- дарства	Неко- мерц. органі- зації, що обслу- гову-ють дом. госпо- дарства	Уся еконо- міка
Чисте заощадження	-51248	37448	-65649	161867	-107	82311	-62289	43148	-21328	123123	-57	82597
Капітальні трансферти Одержані	11978	-	4523	1027	625	18153	31853	-	5114	26436	715	64118
Сплачені	-611	-6427	-10935	-116	-	-18089	-695	-44503	-18640	-192	-	-64030
Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)	-39881	31021	-72061	162778	518	82375	-31131	-1355	-34854	149367	658	82685
Валове нагромадження основного капіталу	146227	4891	20263	23818	728	195927	188186	4732	24534	23462	871	241785
Споживання основного капіталу	-90796	-4086	-16447	-2796	-1213	-115338	-98548	-4542	-17932	-3364	-1423	-125809
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	4833	-600	322	-913	-26	3616	24826	408	-2018	4529	-31	27714
Придбання за виключенням вибуття цінностей	-	3	-8	380	-	375	-	68	-6	458	-	520
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	-393	305	-1326	-1414	-108	553	-1140	-695
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-99752	30508	-74865	142289	1029	-791	-145487	-2574	-38292	124282	1241	-60830
Усього	-39881	31021	-72061	162778	518	82375	-31131	-1355	-34854	149367	658	82685

Проаналізуємо ресурси рахунку капіталу, які представлені змінами в пасивах та чистій вартості капіталу. Чисте заощадження для економіки в цілому у 2010 та в 2011 рр. позитивне, тобто в цілому дохід перевищує над витратами на кінцеве споживання. Разом з тим, для окремих секторів спостерігається від'ємне значення показника чисте заощадження (у секторах нефінансові корпорації, загальне державне управління та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства). Найбільша питома вага чистих заощаджень зосереджена в секторі домашні господарства (в 2010 р. 196,6%, в 2011 р. 149,1% від загального обсягу чистих заощаджень). Також позитивними є показники чистого заощадження у секторі фінансові корпорації (в 2010 р. 45,5%, в 2011 р. 52,2% від загального обсягу чистих заощаджень). Підсумковим показником рахунку капіталу є величина зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів. Для економіки в цілому цей показник на протязі 2010-2011 рр. був позитивним.

Але в 2010 р. величина зміни чистого багатства була від'ємною по сектору нефінансових корпорацій (за рахунок від'ємного показник чистого заощадження) і по сектору загального державного управління (як за рахунок від'ємного показник чистого заощадження, так і внаслідок великої від'ємної величини сальдо капітальних трансфертів). В 2011 р. також величина зміни чистого багатства була від'ємною по сектору нефінансових корпорацій (за рахунок від'ємного показника чистого заощадження), по сектору фінансових корпорацій (за рахунок відсутності одержаних та великої величини сплачених капітальних трансфертів) і по сектору загального державного управління (як за рахунок від'ємного показника чистого заощадження, так і внаслідок великої від'ємної величини сальдо капітальних трансфертів). Розглянемо показники використання, які характеризують зміни в активах. Так, у структурі валового нагромадження основного капіталу у 2010-2011 рр. в основному для всіх секторів переважає валове нагромадження основного капіталу (крім сектору некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства).

Аналіз структури показника чистого запозичення свідчить, що в 2009 р. найбільше ресурсів запозичають сектор загального державного управління та нефінансові корпорації, найбільшими кредиторами виступають домашні господарства та фінансові корпорації, невеликими кредиторами некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

В 2010-2011рр. спостерігається аналогічна тенденція, але запозичення нефінансових корпорацій зростають і зростають кредитні ресурси сектору домашніх господарств, фінансові корпорації з кредиторів (30,5 млрд. грн. в 2010 р.) стають позичальниками (-2,6 млрд.грн. в 2011 р.).

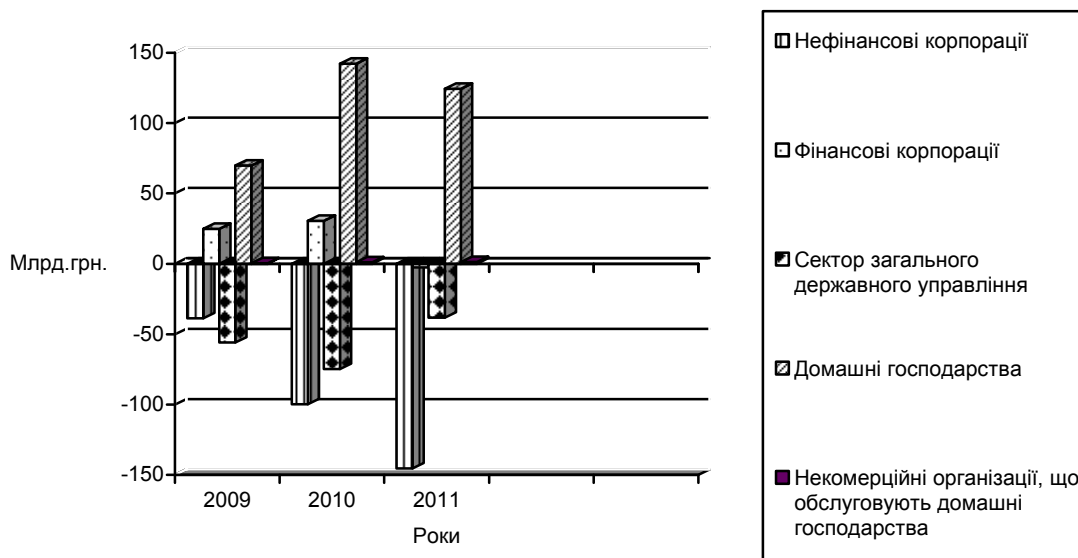


Рис. 1. Динаміка показників чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)

В результаті аналізу рахунку капіталу виявлено його істотний вплив на фінансово-економічний стан України, який полягає у вагомій частці чистого запозичення у фінансуванні економіки держави.

Для аналізу фінансової системи держави в статистиці фінансів широко використовується також фінансовий рахунок, який відображає операції з фінансовими активами й зобов'язаннями, що здійснюються

між інституційними одиницями національної економіки (резидентами) та між резидентами й іншими країнами світу (нерезидентами), а також показує роль окремих фінансових інструментів у цих операціях.

Фінансовий рахунок описує механізм перерозподілу фінансових ресурсів між інституційними секторами, що відчувають їх нестачу (тобто чистих позичальників) та залучають необхідні кошти шляхом прийняття нових зобов'язань чи скорочення існуючих активів, та інституційними секторами – чистими кредиторами, які розміщують свої вільні кошти шляхом придбання нових фінансових активів або скорочення існуючих зобов'язань. Фінансовий рахунок є другим у послідовності рахунків, пов'язаних із нагромадженням, він будується за загальною схемою як для економіки в цілому, так і для інституційних секторів та інституційних одиниць.

Основним принципом фінансового рахунку є те, що на витратній (лівій) частині рахунку відображаються зміни в активах (придбання фінансових активів за відрахуванням вибуття), а на ресурсній (правій) частині рахунку – зміни в зобов'язаннях (прийняття зобов'язань за виключенням їх погашення). Чисте прийняття фінансових зобов'язань за виключенням чистого прийняття фінансових активів у вартісному виразі дорівнює з протилежним знаком показнику «чисте кредитування/чисте запозичення», який є балансуючою статтею рахунку капіталу. Чисте кредитування є залишком коштів у вигляді чистого заощадження, що підсумовується з чистими капітальними трансфертами, не використаними для нагромадження капіталу. І навпаки, якщо сума чистих заощаджень і капітальних трансфертів недостатня для фінансування чистого приросту нефінансових активів, нестача ресурсів, що утворилася, називається чистим запозиченням.

Сальдо активів і пасивів може виражатися як позитивними, так і негативними величинами. Воно повинно дорівнювати чистому кредитуванню, або запозиченню, але з протилежним знаком. Фінансовий рахунок не має балансуючої статті, яка б переносилася на інші рахунки, як це має місце щодо всіх інших рахунків, що передують йому, і у зв'язку з цим він є завершальним у послідовності рахунків, які відображають економічні операції між інституційними одиницями економіки.

У СНР існує взаємозв'язок фінансового рахунку з іншими рахунками, оскільки реєстрація більшості операцій, пов'язаних з передачею майнових прав на товар або нефінансовий актив чи з наданням послуг, супроводжується відповідним записом на фінансовому рахунку. Але багато операцій у СНР відображаються на фінансовому рахунку повністю: обмін одного фінансового активу на інший або погашення зобов'язання за рахунок активу. Наприклад, комерційні кредити погашаються в обмін на платіж. Це означає, що фінансова вимога у формі комерційного кредиту зникає тоді, коли боржник надає кредиторі засоби платежу.

В результаті на фінансовому рахунку з'являються такі чотири проводки: для кредитора – зменшення суми наданого комерційного кредиту та збільшення платіжних засобів (готівкові гроші та ліквідні депозити); для боржника – скорочення зобов'язань (у формі комерційних кредитів) та зменшення величини фінансових активів (у формі засобів платежу).

Обмін існуючих фінансових активів на інші фінансові активи відображається винятково у рамках фінансового рахунку та стосується тільки активів. Так, якщо існуюча облігація в результаті угоди на вторинному ринку переходить від однієї інституційної одиниці до іншої, фінансовий рахунок продавця фіксує зменшення авуарів цінних паперів та збільшення на ту саму суму засобів платежу.

За фінансовим рахунком покупця проводяться зворотні записи. Коли виникнення нового фінансового активу пов'язано з прийняттям інституційною одиницею фінансового зобов'язання, всі необхідні проводки також відображаються на фінансовому рахунку. Зокрема, у разі випуску корпорацією короткострокових цінних паперів в обмін на засоби платежу, така операція у фінансовому рахунку зафіксується, відповідно, як збільшення її зобов'язань у формі цінних паперів та збільшення її фінансових активів у формі засобів платежу. На фінансовому рахунку сектору–покупця відбудеться симетрична зміна величини фінансових активів, тобто сума платіжних засобів зменшиться, а авуари цінних паперів зростуть.

Потрібно зазначити, що Україна першою серед країн СНД склала річний фінансовий рахунок. Проведені методологічні розробки та експериментальні розрахунки в 2003–2004 роках дали змогу перейти до його офіційного оприлюднення в 2005 році. У табл. 2 (за даними Державної служби статистики України) наведено дані фінансового рахунку, починаючи з 2005 року [4].

Аналіз фінансового рахунку показує, що в 2005 та 2009 роках мало місце чисте кредитування, тобто залишок коштів у вигляді чистого заощадження, а в 2006, 2007, 2008, 2010 та 2011 роках спостерігається нестача фінансових ресурсів (чисте запозичення). Однак поглиблений аналіз показує, що навіть у 2009 році держава була позичальником, хоча за підсумками року вона кредитувала нерезидентів (інший світ) в невеликому обсязі (516 млн. грн.).

Фінансовий рахунок, млн. грн.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві							
Чисте кредитування (+), Чисте запозичення (-)	13156	-7745	-26086	-67384	516	-791	-60830
Статистична розбіжність	959	-555	5940	-4601	6425	11028	12254
Чисте прийняття фінансових зобов'язань	81584	94336	196471	189927	47740	169964	134174
Готівкові гроші та депозити	4562	81	8499	14919	-9724	-5846	5961
Цінні папери, крім акцій	13755	17046	29018	-11556	-12612	31978	8621
Кредити та позики	23421	45005	88380	95868	-12094	48715	12115
Акції та інші види участі в капіталі	39950	27901	53560	57365	38397	53839	61583
Страхові технічні резерви	-17	-1	-40
Інша кредиторська заборгованість	-104	4303	17014	33331	43790	41279	45934
Зміни в активах							
Чисте придбання фінансових активів	93781	87146	164445	127144	41831	158145	61090
Монетарне золото та спеціальні права запозичення	51	96	111	120	-146	-265	278
Готівкові гроші та депозити	57265	36284	91198	71151	61898	72503	78630
Цінні папери, крім акцій	16351	21699	32158	7785	-21727	44280	-622
Кредити та позики	1076	1116	3091	2378	2252	-1678	-10022
Акції та інші види участі в капіталі	1493	-632	3896	5164	1592	5839	1596
Страхові технічні резерви
Інша дебіторська заборгованість	17545	28583	33991	40546	-2038	37466	-8770

Якщо поррахувати різницю між фінансовими активами та фінансовими зобов'язаннями, то балансує стаття фінансового рахунку вказує на чисте запозичення в 2009 році в обсязі 5909 млн. грн., тобто держава фактично є боржником. Різниця між чистими активами і чистими зобов'язаннями (ЧК / ЧЗ) є своєрідним індикатором результативності національної економіки.

Цей показник показує, чи достатньо (недостатньо) власних фінансових ресурсів для придбання нефінансових активів. У разі достатності їх надлишок надається іншому світу (має місце чисте кредитування ЧК), за недостатності національна економіка отримує додаткові ресурси від іншого світу (чисте запозичення ЧЗ). Показники ЧК / ЧЗ у рахунку операцій з капіталом та у фінансовому рахунку мають бути однаковими.

Однак на практиці, як видно з рядка «Статистична розбіжність» (табл. 2) мають місце невідповідності між показниками ЧК / ЧЗ, що вимірюються з позиції нефінансових рахунків і у фінансовому рахунку (2005 р. – 959 млн.грн., 2006 р. – (-555) млн.грн., 2007 р. – 5940 млн.грн., 2008 р. – (-4601) млн.грн., 2009 р. – 6425 млн.грн., 2010 р. – 11028 млн.грн., 2011 р. – 12254 млн.грн.). Величина цієї різниці показує міру надійності національних рахунків. Тобто на практиці мають місце похибки спостережень, які в основному відповідають статті «Помилки та упущення» платіжного балансу. При цьому позитивне значення (2005 р., 2007 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р.) статистичної розбіжності засвідчує, що показник ЧК / ЧЗ із нефінансових рахунків є вищим, ніж аналогічний показник у фінансовому рахунку.

Так, у 2010 році показник ЧК / ЧЗ у фінансовому рахунку складає (-11819 млн.грн.), тобто країна позичила 11819 млн.грн., тоді як балансує стаття рахунку операцій з капіталом свідчить про запозичення країною у сумі лише 791 млн.грн.

Статистична розбіжність складає 11028 млн.грн., тобто показник ЧК/ЧЗ з боку нефінансових рахунків на 11028 млн.грн. вищий. У 2011 році показник ЧК / ЧЗ у фінансовому рахунку складає (-73184 млн.грн.), а балансує стаття операцій з капіталом свідчить про чисте запозичення в сумі (- 60830 млн.грн.), звідси статистична розбіжність складає 12254 млн.грн. Внесок окремих інституційних секторів у загальну статистичну розбіжність у 2005-2010 роках (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники фінансових рахунків України в 2005-2010 роках, млн. грн.

Роки	Уся економіка			Сектори						
	ЧК\ЧЗ у рахунку капіталу	ЧК\ЧЗ у фін. рахунку	Стат. роз- біж- ність	S.11		S.12		S.13		S.11
				ЧК\ЧЗ у рахунку капіталу	ЧК\ЧЗ у фін. рахунку	ЧК\ЧЗ у рахунку капіталу	ЧК\ЧЗ у рахунку капіталу	ЧК\ЧЗ у фін. рахунку	ЧК\ЧЗ у фін. рахун- ку	
2005	13156	12197	959	-33752	-30816	10155	-3212	-4750	-1451	1151
2006	-7745	-7190	-555	-47042	-52187	12576	-15017	-10474	-7215	1141
2007	-26086	-32026	5940	-71818	-78938	20873	-17899	-13335	-9335	1130
2008	-67384	-62783	-4601	-109585	-113656	35994	-40486	-16624	-12387	1195
2009	516	-5909	6425	-38765	-61795	24927	-22357	-55938	-36360	48296
2010	-791	-11819	11028	-99752	-102163	30508	23251	-74865	-75630	142289
2011	-60830	-73184	12254	-145487	-153682	-2574	-5066	-38292	-39472	124282

Дані табл. 3 свідчать про значну секторну незбалансованість у 2005 р. за секторами S.12 «Фінансові корпорації» та S.13 «Сектор загального державного управління» та в 2009 р. – за секторами S.11, S.12 та S.13. Так, у 2009 році за сектором нефінансових корпорацій обсяг запозичень у рахунку капіталу оцінювався в 38,8 млрд. грн., тоді як у фінансовому рахунку він складав 61,8 млрд. грн., запозичення сектору державного управління оцінювалися відповідно в 55,9 млрд. грн. та в 36,7 млрд. грн. У 2011 р. найбільша незбалансованість спостерігається за сектором S.12 «Фінансові корпорації»: обсяг запозичень у рахунку капіталу оцінювався в 2,6 млрд.грн., тоді як у фінансовому рахунку він складав 5,1 млрд. грн.

Таким чином, аналіз рахунку капіталу та фінансового рахунку СНР свідчить про те, що в фінансовій системі України на протязі останніх років мало місце чисте запозичення, тобто нестача фінансових ресурсів для розвитку економіки, які були запозичені у нерезидентів. Крім того, проведений аналіз дав можливість встановити, що для підтримки стабільності фінансової системи держави та її подальшого розвитку необхідно забезпечити стабільність сектора державного управління та нефінансових корпорацій.

Література

1. Герасименко С.С. Система національних рахунків: навч. посіб. / С.С.Герасименко, В.А.Головко, І.М.Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
2. Головко В. Квартальні фінансові рахунки: методологічні та практичні аспекти складання [Текст] / В.Головко, А.Тетерук // Вісник НБУ. – 2011. – №8. – С.12-18.
3. Головко В. Система національних рахунків України: вчора, сьогодні, завтра [Текст] / В. Головко // Вісник Національного банку України. – 2011. – №4. – С.3-6.
4. Сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Система национальных счетов – инструмент макроэкономического анализа / под ред. Ю.И. Иванова – М.: Финстатинформ, 1996. – 285 с.
6. Система национальных счетов 1993 года (System.of.National.Accounts.1993) (New York: a publication of the Commission of the European Communities, International Monetary Fund, Organization for Economic Cooperation and Development, United Nations, and the World Bank, 1993) [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/sna1993/introduction.asp>.

338.432:338.439.5/6 (477)

Острянина С.В., к.е.н., доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Агропромисловий комплекс України (АПК) – важливий сектор національної економіки, який об'єднує різні види економічної діяльності щодо виробництва сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, а також доставки їх до кінцевого споживача. Посткризове відновлення економіки України